

ONTERFD

Ben Soelman

ONTERFD

Een familiegeschiedenis

ONTERFD

Copyright © 2023 Schwabegg Steenwijk

Auteur: Ben Soelman

Historische roman

ISBN 978-9403-69-1992

NUR 344

Bestelbaar via:

Mijn bestseller.nl

Schwabegg@ziggo.nl

Reguliere boekhandels.

Alle gebeurtenissen in deze uitgave zijn ontsproten aan de fantasie van de schrijver en hebben geen enkele betrekking op de werkelijkheid. Elke gelijkenis met bestaande gebeurtenissen of personen berust dan ook louter op toeval.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Hoofdstuk 1

Gebrouilleerd

Erik zat met zijn rug tegen de wilgenboom en keek uit over het uitgestrekte landschap. Het was hoog zomer en ofschoon het pas halverwege de morgen was voelde de jongen de warmte van de zon al op zijn gezicht. Doordat het nagenoeg windstil was hing er een haast weldadige rust over de omgeving. Hier en daar werd de eentonigheid van de heide onderbroken door een veenput of een boekweitveld. Dit beeld moest de dichter en schrijver Winkler Prins destijds ook voor ogen hebben gestaan toen hij het Veenkoloniaal Volkslied schreef;

‘Wild en woest en ledig was het ruwe veen.

Slechts de heide vlocht er kransen overheen.

‘t Boog zich over d ’oevers van de bruine plas.

En verborg de diepte van het zwart moeras.’

Waarschijnlijk was het de zuivere en ongerepte natuur die zo’n indruk op de man had gemaakt. Als het in de herfst stormde en regende was het hier ongetwijfeld wild en woest, maar daar was nu geen sprake van. Ledig was het ook niet bepaald, want zo nu en dan hoorde je het geluid van een blattend schaap of het loeien van een eenzame koe in de verte. Als

je wat meer geduld had, zag je ook de reeën die hier en daar het schaarse gras feilloos wisten te vinden, of die ene haas die ogenshijnlijk zonder reden over de hei rende. Als hij met “ledig” het ontbreken van mensen en huizen bedoelde, dan had de dichter volkomen gelijk. Zo te zien was Erik het enige menselijk wezen in deze oneindig grote uitgestrektheid.

Vanaf zijn plek onder de boom zag hij op korte afstand een rij hoge populieren. Daar was de grens tussen Nederland en Duitsland. De eigenlijke grens werd gevormd door een breed, kaarsrecht kanaal, de “Walchumer Schlot”. Langs dit water liep, op Nederlands gebied een brede zandweg. De grens werd nog extra geaccentueerd door de bomen langs deze weg. Aan de overkant was geen weg, daar liepen de velden door tot aan het water.

Erik hoorde in de verte de torenklok van Walchum slaan. Automatisch telde hij mee, een - twee - drie - vier - - tien uur. De rust om hem heen stond in schrill contrast met de onrust in zijn binnenste. Hij was kwaad, nee woest geweest op het moment dat hij die ochtend van huis was weggelopen na een heftige woordenwisseling met zijn vader.

Die kwaadheid was langzaam weggeëbd en begon nu plaats te maken voor verdriet en teleurstelling. Het liefst zou hij dan ook gaan blaten, net als de schapen op deze eenzame heide, ofschoon hij uit het geluid niet kon opmaken, of ze ook verdriet hadden, net als hij, of dat ze juist genoten van de zon en de rust van de omgeving. Nog liever zou hij zijn kop in de lucht steken en als een wolf gaan huilen om de aandacht van zijn soortgenoten te trekken. Welke soortgenoten? Nog maar een paar uur eerder had hij zijn roedel de rug toegekeerd. Toch was hij ervan overtuigd, dat er nog genoeg mensen over bleven om in vrede mee te leven, zoals zijn moeder en - - -

ja, wie eigenlijk nog meer? Hij kon er zo gauw niemand opnoemen, maar wist wel zeker, dat ze er waren, zeker buiten zijn familie, dus waarom zou hij janken?

Ze woonden daar in de buurt van Hasseberg dan wel min of meer afgelegen, maar niet van God en alle mensen verlaten. Ondanks die gedachte voelde Erik zich ellendig, eenzaam en alleen.

Zo ontging hem ook de schoonheid van de omgeving. Hij zag niet het wuivende boekweit of het hert, dat met haar jong bij het vennetje haar dorst kwam lessen. Of waren dergelijke beelden zo normaal voor hem geworden, dat ze niet meer tot hem doordrongen?

Nee, op dit moment waren zijn gedachten voortdurend bij de heftige ruzie van die morgen bij hun thuis. Het boterde al een tijdje niet tussen hem en zijn oudere broer Hendrik. Als kind waren ze altijd samen en speelden op de onafzienbare heide of in het bos vlak bij hun huis. Toen ze groter werden moesten ze geregeld meehelpen met het verzorgen van het vee of het werk op het land. Dat ging eigenlijk vanzelf, want als boerenzoon werd je al vroeg geleerd wat aanpakken was.

Hun vader was een enigszins stugge, autoritaire boer. Zijn wil was wet en hij duldde geen tegenspraak, zelfs niet van zijn eigen vrouw. Zij zou dan ook nooit partij kiezen voor haar kinderen, ook al was dat nog zo rechtvaardig. De broers waren daar van kindsbeen af aan gewend en wisten niet beter. Beiden deden het werk met even veel plezier of tegenzin, al naar gelang wat ze opgedragen kregen. Zo nu en dan gingen ze de boeren in de buurt ook wel helpen om hun zakgeld wat aan te vullen. Erik werd in zijn overpeinzingen gestoord door het klagelijk gemekker van een schaap. Even luisterde hij met opgeheven hoofd omdat hij niet precies wist uit welke richting

het geluid kwam. Uit ervaring wist hij, welk geluid dieren maakten, als ze in gevaar verkeerden en hulp nodig hadden. Nu hoorde hij het weer en meteen was het hem duidelijk, dat hier iets aan de hand was.

Ondanks zijn eigen verdriet stond hij op en al gauw zag hij een meter of dertig bij hem vandaan een jong schaap, een lam nog bijna, dat met de korte horens verstrikt was geraakt in een bramenstruik. Meteen kwam zijn liefde voor de natuur boven en zocht hij met zijn ogen de omgeving af. Toen hij zeker wist, dat de moeder niet in de buurt was, liep hij naar het dier toe om het te bevrijden.

Opeens moest hij aan de preek van de pastoor denken, een hele tijd geleden. Die ging over een oude man uit het verre verleden. Hij bevrijdde ook een jong schaap uit de doornstruiken, maar ging het daarna slachten. Precies wist Erik het verhaal niet meer, maar hij vond het een gemene streek. Eerst een schaap bevrijden en het daarna vermoorden.

Met schrik bedacht hij, dat de mensen van tegenwoordig geen haar beter waren. Thuis hadden ze een aantal varkens, waarvan er geregeld een geslacht werd. En wat te zeggen van de kippen, die toch ook niet alleen voor de eieren werden gehouden? Hij pakte het beestje op en bracht het een eind de hei op, weg van de gevaarlijke bramen.

De jongen bleef een tijdje midden op de hei staan. Even woei er een zacht briesje door zijn zwarte haren. Zijn gezicht begon alweer aardig bruin te worden door de voorjaarszon. Hij was pas zeventien maar toch al flink uit de kluiten gewassen. Hij droeg een geruite boezeroen en een grijsblauwe ribcord broek, net zoals de andere jongens uit zijn omgeving. Zijn klompen waren eens wit geschuurd geweest, maar geleidelijk van kleur veranderd. Hier en daar was nog een veeg

opgedroogde koemest te zien.

Erik had zich geschramd aan de scherpe doornen. Hij likte het bloed van zijn handen en depte de wond met de roodbonte zakdoek, die zijn moeder elke avond samen met een paar schone sokken voor hem klaarlegde.

Hij kneep zijn ogen tot spleetjes en tuurde in de verte. In gedachten verzonken keek hij naar de rij populieren. Recht voor zich was een kleine onderbreking in de bomenrij. Daar lag over het grenskanaal een eenvoudige houten brug zonder leuning. Die brug werd hoofdzakelijk gebruikt door de schaarse boeren uit de omgeving, die vaak een deel van hun land aan de andere kant van de grens hadden liggen. Nu het voorjaar begon te worden en de koeien in de wei liepen, zag je geregeld boeren met een melkbus voor- of achter op de fiets de brug over gaan om hun koeien in het buitenland te gaan melken.

Terwijl hij langzaam terugliep naar zijn plek onder de boom, vroeg hij zich af waarom hij juist nu aan zoiets dacht, terwijl er even daarvoor nog heel andere dingen door zijn hoofd spookten. Het was hem opgevallen dat hij de laatste tijd van zijn vader steeds vaker de minder leuke karweitjes kreeg toebedeeld, zoals het uitmesten van de varkenshokken of het schuren van de melkbussen, terwijl zijn broer de watertonnen voor de schapen en koeien mocht vullen of de deel aanvegen. Als hij daarover ging klagen, kreeg hij steevast te horen dat het werk nu eenmaal gedaan moest worden en ieder de opdracht kreeg waar hij het best geschikt voor was. Toch bleef hij het niet eerlijk vinden, want was hij alleen maar geschikt om stallen schoon te maken en kon zijn broer niets anders dan met water spelen? Die morgen was alles hem ineens duidelijk geworden. Bij toeval had hij een gesprek opgevangen tussen

zijn ouders en zijn broer. Hij was bezig geweest een zak graan voor de kippen van de zolder te halen toen hij tot zijn verbazing de harde stem van zijn vader beneden hoorde zeggen:

‘En ik zeg je dat de boerderij later naar Heinrich gaat. Hij is de oudste en heeft de meeste rechten.’

Erik stond versteld. Zijn vader was pas in de veertig, waarom moest hij dan zo ver vooruit kijken? Op zich was het natuurlijk niet zijn probleem, maar dat Hendrik later de boerderij zou erven, was wél zijn probleem.

Even was het stil geweest in de kamer. Daarna had hij gehoord hoe zijn moeder op zachte toon probeerde haar mening te geven, al was die maar erg bescheiden.

‘Toch vind ik het niet eerlijk, Kasper, dat je alles later aan Hendrik wilt vermaken, want wat moet Erik dan? Die kun je toch niet zomaar onterven en aan zijn lot overlaten; hij is tenslotte óók een zoon van jou.’

Het antwoord van zijn vader had hem niet alleen verbijs-terd, maar ook woedend gemaakt. De woorden hamerden nog steeds door zijn hoofd.

‘Dat kan me niet schelen, Heinrich is de oudste en zal de boerderij erven, want ik wil niet dat alles later versnipperd wordt. Ik heb dit allemaal met mijn eigen handen opgebouwd en dat zal Heinrich op dezelfde manier voortzetten.’

Door zijn kortzichtigheid vergat hij, dat zijn vrouw even hard en misschien nog wel harder had moeten werken om dit alles te bereiken. Maar had hij Hendrik ooit al eens gevraagd, of hij de hoeve later wel wilde overnemen? En dan nog, wie garandeerde hem, dat Hendrik de boerderij op dezelfde voet zou voortzetten? Misschien had hij daar wel heel andere ideeën over. Zo ver had hij waarschijnlijk nog niet gedacht.

‘Erich kan hier gewoon op de boerderij blijven werken,

maar Heinrich wordt de baas. Dat heb ik nu eenmaal besloten en zo gebeurt het.'

Hoewel de beide broers door iedereen Hendrik en Erik werden genoemd gebruikte hun vader nog altijd hun Duitse geboortenamen, Heinrich en Erich. Hun ouders waren nog vóór de geboorte van de twee broers vanuit Duitsland naar Nederland verhuisd om hier een nieuw leven op te bouwen.

Een hele poos was het weer stil geweest beneden. Erik durfde zich niet te verroeren uit angst dat hij zich zou verraden door het kraken van de zolderplanken. Hij had alles duidelijk kunnen verstaan omdat de zolder uit ruwe, houten planken bestond waarover een laag oude kranten was gespreid om te voorkomen dat het stof door de kieren naar beneden zou dwarrelen. Ineens was hem een heleboel duidelijk geworden. Toen hoorde hij de stem van zijn vader weer.

'Ik zal binnenkort naar de notaris gaan. Als ik nu alles al vast laat beschrijven, hoeft er later geen onenigheid over de erfenis te ontstaan. Er is al ruzie genoeg in de familie.'

Zijn eerste opwelling was geweest om naar beneden te stormen en zijn vader naar de keel te vliegen, maar had bijtijds bedacht dat Hendrik zijn vader ongetwijfeld te hulp zou schieten, want die had ook in de kamer gezeten, dat wist hij wel zeker. Hij had de zak voorzichtig weer neergezet en terwijl hij op zijn tenen de trap af liep, probeerde hij zijn zenuwen de baas te blijven. Intussen had hij al min of meer zijn besluit genomen.

In de kamer zaten inderdaad zijn vader en Hendrik tegenover elkaar aan tafel. Beiden schrokken zichtbaar en stopten abrupt met hun gesprek toen ze hem, witheet van woede, binnen zagen komen. Zijn moeder was bezig koffie in te schenken en liet bijna de koffiepote uit haar handen vallen.

Erik was wijdbeens in de deuropening blijven staan en had zijn vader strak aangekeken.

‘Zo, nu weet ik eindelijk waar ik aan toe ben. De boerderij gaat later dus naar Hendrik en ik mag als arbeider bij hem in dienst komen.’

Hij had het ogenschijnlijk heel rustig gezegd, maar aan de trilling in zijn stem was duidelijk te horen dat hij inwendig kookte van woede. Ze waren alle drie even met stomheid geslagen. Zijn moeder wilde als eerste iets zeggen, maar haar man stak zijn hand op ten teken dat ze haar mond moest houden.

‘Hoe kom jij aan die onzin dat alles naar Heinrich gaat als ik er niet meer ben?’

Zijn vader nam een slok van de koffie, maar aan het beven van zijn hand zag Erik dat hij zich niet op zijn gemak voelde. Een klein scheutje ging zelfs over de rand en kwam op het schoteltje terecht. Hij vroeg zich natuurlijk af hoe zijn zoon aan dat gegeven kwam. Erik had zijn gedachten gelezen en terwijl hij naar de tafel liep kwam hij met een verklaring.

‘Denk niet dat ik jullie stiekem af zat te luisteren, maar toevallig was ik op zolder bezig een zak graan te halen toen ik mijn vonnis hoorde vellen. Als jullie denken mij voor je karretje te kunnen spannen dan heb je het mis.’

Bij deze laatste woorden had hij eerst zijn vader en daarna zijn broer doordringend aangekeken. Zijn ogen schoten vuur en Hendrik keek verschrikt naar zijn vader. Die schrok eveneens van deze felle uitval van zijn jongste zoon en nu morste hij de koffie zelfs over zijn boezeroen. Met trillende vingers zette hij het kopje op tafel. Even was het weer stil geweest in de kamer. maar al snel had de man zich hersteld.

‘Mag ik misschien zelf bepalen wat ik doe en laat?’

begon hij. ‘Ik ben hier nog altijd de boer van de hoeve. Als ik beslis, dat alles later naar Heinrich gaat, dan is dat mijn eigen zaak en daar heb jij niets mee te maken. Ik wil voorkomen dat de boerderij later versnipperd wordt.’

Hij wilde nog meer zeggen, maar Erik viel hem ongeduldig in de rede.

‘Ik wil me er niet mee bemoeien, maar ik vind het wel onzinnig wat U van plan bent. Is het niet rechtvaardiger, dat alles later eerlijk verdeeld wordt?’

Erik kon zich wel voorstellen, dat later maar een van hun tweeën de boerderij over kon nemen, maar dat hield niet in, dat de een alles kreeg en de ander niets. Zijn vader dacht er kennelijk anders over, want met overslaande stem riep hij:

‘Als je dat niet aan staat donder je maar op en zorg je maar hoe je aan de kost komt!’

Nu schrok Erik zich te pletter en kon even geen woord uitbrengen. Het kwam erop neer, dat zijn vader hem het huis uitzette als hij zich niet bij zijn beslissing neerlegde. Hij was weer de oude, weerbarstige en eigenzinnige boer als altijd. Erik begreep dat hier niet tegen te praten viel. Ook al zou Hendrik later de boerderij overnemen, dan kon hij toch zijn deel krijgen? Op dat moment was het hem duidelijk geworden wat hij al een hele tijd had vermoed, Hendrik was zijn vaders oogappel. Waarom moest hij anders altijd de minder leuke klusjes opknappen en werd zijn broer uit de wind gehouden? Toen dit goed tot Erik doorgedrongen was, nam hij resoluut een besluit. Als zijn vader er zó over dacht, kon hij nog raar van de bok dromen. Hij zou het huis verlaten en zijn eigen weg gaan. Dan moest hij maar zien, hoe hij de boerderij draaiende hield. Zijn moeder had nog geprobeerd tussenbeide te komen.

‘Waarom maak je daar zo’n punt van, Kasper; gebruik toch

je verstand. want dat is nog lang niet aan de orde. Bovendien, als jij er vroegtijdig tussenuit knijpt dan is dat niet meer jouw probleem; dan doen jou de voeten niet meer zeer.’

Erik stond versteld van de felheid van zijn moeder. Voor de tweede keer die morgen nam ze het voor hem op. Zo had hij haar nog nooit horen praten, maar hij had zijn besluit al genomen. Hij keek zijn vader recht in het gezicht, zijn ogen schoten vuur.

‘Ik heb altijd al geweten, dat jij denkt God allemachtig te zijn en iedereen naar jouw hand kunt zetten, maar nu zal ik je laten zien, dat er ook nog mensen zijn, die niet naar jouw pijpen willen dansen. Ik kan me zelf best redden en dat zal ik je bewijzen ook.’

Erik zag, hoe zijn vader rood aanliep van woede, maar daar trok hij zich niets van aan.

‘Ik hoop dat het nog heel lang duurt voor dit aan de orde komt, maar vanaf nu steek ik geen hand meer uit naar deze boerderij. Jullie redden je er maar mee. Ik vertrek en zet nooit meer een voet over deze drempel, maar vroeg of laat zul je hier spijt van krijgen.’

In zijn kwaadheid kon hij het niet opbrengen, zijn vader met U aan te spreken. Voor hem was hij op dat moment een eigenzinnige, dwaze gek. Bij de deur had hij zich nog eenmaal omgedraaid en zijn broer toegesnuwd:

‘Vanaf nu zul jij echt je handen uit de mouwen moeten steken, verwend stuk ongeluk. Alle rotklusjes zijn nu ook voor jou, want op mij hoef je niet meer te rekenen.’

Het waren zijn laatste woorden geweest. Hij had zijn vader niet meer aangekeken en met een daverende slag de deur achter zich dicht gegooid. Op zijn kamer had hij zijn kleren en andere spullen bij elkaar gezocht en in een grote juten zak

gedaan. Op het moment, dat hij op zijn fiets wilde stappen, was zijn moeder naar buiten gekomen en had nog geprobeerd hem op andere gedachten te brengen.

‘Erik, is het nu wel verstandig om je daar zo druk over te maken? Dit is helemaal nog niet aan de orde en misschien bedenkt je vader zich nog wel, als hij wat tot rust is gekomen. Hij heeft nu eenmaal een kort lontje.’

Heel even twijfelde Erik, maar bedacht meteen, dat het nooit meer goed kon komen. Hij wist maar al te goed, hoe zijn vader was. Als die iets besloten had, kon niemand hem nog van zijn standpunt afbrengen, want voor hem gold; “een man een man, een woord een woord” en het woord “sorry” kende hij al helemaal niet. Als hij dacht, dat Erik later in dienst van zijn broer zou willen komen, had hij zich toch schromelijk vergist. Was hij dan zó kortzichtig, dat hij niet zag, dat het op die manier in de kortste keren fout moest gaan?

Hij verzekerde zijn moeder, dat hij niet in zeven sloten tegelijk zou lopen en stapte op zijn fiets. Hij had ook het geld meegenomen dat hij de laatste jaren gespaard had.

Hoofdstuk 2

Alleen op de hei

Zonder er erg in te hebben was hij hier naar zijn lievelingsplek aan de rand van het moeras gereden. Nu zat hij onder de wilgenboom en overdacht wat hij het beste kon doen. De kans dat ze hem zouden gaan zoeken was wel erg klein, want volgens hem gingen zowel zijn vader, als zijn broer er van uit dat hij vanzelf terug zou komen als het donker werd. Hij kon toch nergens terecht, dachten ze. Hij wist niet eens, of hij wel familie had, laat staan waar ze woonden en vrienden hadden ze eigenlijk ook niet.

Zijn moeder dacht er misschien op dit moment anders over, maar ook zij was ervan overtuigd, dat hij terug zou komen, al zou hij misschien een of twee nachten weg blijven. Als ze dat inderdaad dachten vergisten ze zich toch behoorlijk, want wat er ook gebeurde, hij zou voet bij stuk houden en in geen geval met hangende pootjes terugkomen. Voor hem zou vanaf nu ook gelden: “een man, een man, een woord, een woord.”

Dakloos was hij in elk geval niet, want achter hem strekte zich een groot moeras uit en midden in dat moeras lag zijn toekomstig onderkomen. Het was het restant van een bunker uit de oorlog waarvan niemand het bestaan nog wist. Hij was in de beginjaren van deze eeuw gebouwd als onderdeel van

een verdedigingslinie langs de Duitse grens. Gelukkig bleef Nederland neutraal en werd de bunker al vrij snel vergeten toen de oorlog eenmaal voorbij was.

Het was al weer heel wat jaren geleden, dat hij tijdens een van zijn omzwervingen bij toeval het bouwsel ontdekt had. Hij herinnerde zich dat als de dag van gisteren. Het was in het vroege voorjaar geweest, want hij liep al zonder kousen. Dat was altijd weer een verademing na zo'n lange winter, waarin je die lange, gebreide kousen van schapenwol moest dragen. Die reikten tot ver boven de knie en werden daar opgehouden door een elastiek. Je droeg winter en zomer wel een korte broek, maar die reikte tot ver over je knieën. Het was de gewoonte, dat je als jongen vanaf Pasen in plaats van die lange kousen, kniekousen met daar overheen sokken mocht dragen.

Rondom het moeras liep een brede sloot en aan de overkant was het een wirwar van bomen en struiken, die hier en daar gedeeltelijk in het water stonden. Om te voorkomen dat een al te nieuwsgierige bezoeker in het moeras terecht zou komen stonden op regelmatige afstanden bordjes met het opschrift:

“PAS OP DRIJFZAND”

Sommige waren dusdanig verweerd, dat ze nagenoeg onleesbaar waren geworden. Op zich was dat niet erg, want hier kwam bijna nooit iemand en de enkeling die er toevallig moest zijn, wist heel goed, hoe gevaarlijk dit moeras was. Een bordje met “Verboden toegang” had men dus kennelijk ook overbodig gevonden. Voor je het wist werd je naar de diepte gezogen en moest je honderden jaren wachten voor je als veenlijk teruggevonden werd. Natuurlijk kon hij de verleiding niet weerstaan om op onderzoek uit te gaan. Omdat hij geen risico

wilde lopen was hij naar huis gegaan en een paar dagen later teruggekomen met een lang touw en een paar planken. De planken had hij over de sloot gelegd en was voorzichtig naar de overkant geschuifeld.

Voor alle zekerheid had hij eerst het touw aan de wilgenboom gebonden om zichzelf weer uit het moeras te kunnen trekken, als hij toch in het drijfzand weg zou zakken. Eenmaal aan de overkant had hij met een lange stok gepeild hoe diep het water was. Daarbij had hij zich aan de struiken en jonge boompjes vastgehouden. Op die manier had hij ontdekt, dat er een soort pad tussen de struiken en bomen het moeras in liep, waar je min of meer veilig kon lopen. Na een tijdje maakte het pad een scherpe bocht naar links en had Erik gevoeld, dat de ondergrond harder werd, alsof je op steen of beton liep.

Op een gegeven moment kwam hij bij een betonnen muur. Voorzichtig schuifelde hij verder en ontdekte tussen de struiken een brede, ijzeren deur die half uit de scharnieren hing. Hij had geen idee, waar die deur voor diende en wat hij daarachter kon verwachten. Voorzichtig probeerde hij de deur iets verder open te trekken. Dat gaf zo'n akelig, piepend en kerkend geluid, dat hij verschrikt achteruitdeinsde. Toen hij even later van de schrik bekomen was, waagde hij een nieuwe poging. Binnen was het aardedonker en hij durfde dan ook niet verder te gaan. Stel je voor dat dit het hol van een of ander wild dier was. Hij wist wel, dat hier geen wolven of beren meer leefden, maar toch, - - - misschien was er een grote, bruine beer achter gebleven, die zich verslapen had.

Erik was weer naar huis gegaan en was onderweg tot de overtuiging gekomen, dat het een of ander verdedigingswerk moest zijn uit de oorlog. Misschien wel een bunker, maar hij had geen schietgaten gezien.

Pas een paar dagen later had hij tijd om zijn ontdekkingstocht te vervolgen. Hij had een stormlantaarn meegenomen en ontdekte nu, dat het een langwerpig gebouwtje was van een meter of vier breed en ongeveer twee keer zo diep. De muren en het plafond waren van beton en behalve de ijzeren toegangsdeur waren geen ramen of deuren, ook geen schietgaten. De ingang was voor een groot gedeelte dicht gegroeid met struiken en onkruid. Het eerste wat Erik dan ook gedaan had was alles weghalen, zodat er wat licht en lucht binnen kon komen.

Hij had niemand iets verteld over zijn ontdekking zodat hij er ongestoord naar toe kon gaan als hij even alleen wilde zijn. Later had hij de ingang afgetimmerd met planken. Nu zat er een nieuwe deur in en daarnaast zelfs een raam. Van boomstammetjes had hij een tafel en twee stoelen gemaakt. Waarom twee stoelen? Dat wist hij eigenlijk zelf niet, want hij wilde in geen geval bezoek ontvangen. Hij had zelfs een soort ligbank gemaakt van de planken die hij over had. Het was wel heel erg primitief, maar nu kon hij hier ook gaan liggen dagdromen, als hij daar behoefte aan had.

Terwijl hij zo met zijn rug tegen de boom zat overdacht hij hoe zijn toekomst er uit zou gaan zien. Hij had zich stellig voorgenomen nooit meer een voet over de drempel van zijn ouderlijke huis te zetten, maar waar moest hij van leven, wat waren zijn mogelijkheden? Voor zover hij wist had hij wel familie, maar had totaal geen idee waar die woonden. In elk geval niet in Nederland, want zijn ouders kwamen oorspronkelijk uit Duitsland. Voor zo ver hij wist, waren ze direct na hun trouwen naar Nederland verhuisd. Op de manier waarop zijn vader nu en dan over zijn broers en zusters sprak kon Erik opmaken dat het helemaal niet boterde in de familie. Langzaam kwam hij wat tot rust en dacht aan het oude gezegde

“waar twee kerven hebben twee schuld”. Zijn ouders waren ook niet altijd even gemakkelijk in de omgang, vooral zijn vader was een eigenzinnig iemand, dat had hij die morgen weer eens aan den lijve ondervonden. Als zijn familie dezelfde karaktertrekken had was het geen wonder dat ze niet met elkaar overweg konden.

Familie? Welke familie? Op dat moment beseftte Erik dat hij niet eens wist of hij ook nog een opa en een oma had. Daar was nooit over gesproken en hij had er ook nooit naar durven vragen. Wel had hij een enkele keer zijn vader smalend horen praten over Gerhard en Erika. Hij had begrepen, dat dit een broer en zus van hem waren.

De ooevaar had hem toch wel op een heel vreemde plek achtergelaten. Ineens kwam hij tot de pijnlijke ontdekking, dat de geschiedenis bezig was zich te herhalen. Zijn ouders lagen met hun familie overhoop en nu was er ook alweer trammelant tussen hém en zijn vader. Hij kreeg de indruk, dat Hendrik onder één hoedje speelde met zijn vader.

Moest hij dan toch maar met hangende pootjes teruggaan en zich schikken in zijn lot? Voor geen goud!

Bijna automatisch ging zijn blik naar de kleine onderbreking in de bomerij in de verte. Lag daar de oplossing van zijn probleem? Een eenvoudige houten brug zonder leuning? Aan de andere kant van die brug lag Duitsland en daar woonde zijn familie. Even dacht hij erover om de brug over te gaan en hulp bij een van zijn ooms of tantes te zoeken, maar hij had geen van allen ooit ontmoet en wist ook niet waar ze woonden. Zijn vader leefde immers al jaren in onmin met zijn familie.

En van moederskant? Had zijn moeder nog wel familie? Nu hij er zo over na zat te denken beseftte hij dat hij zijn ouders nog nooit over die kant van de familie had horen praten. Had

zijn moeder wel broers en zusters of was zij enig kind? Of leefden ze daar ook mee in onmin?

Hij nam zich voor om dat in de toekomst nog eens uit te gaan zoeken want volgens hem klopte er iets niet. Op dat moment wilde hij zich er niet druk over maken, hij had immers besloten het verleden achter zich te laten en zijn eigen weg te gaan? Voorlopig moest hij zich richten op de nabije toekomst. Waar moest hij van leven, waar kón hij van leven?

Gedachteloos plukte de jongen een grassprietje en begon erop te kauwen. Hij bedacht het ene plan na het andere, maar zodra hij alles goed overdacht had verwierp hij het weer. Zo bleef hij een groot deel van de dag op dezelfde plek zitten plannen te maken.

Eindelijk had hij zijn besluit genomen. Voorlopig zou hij hier in deze bunker gaan wonen en afwachten, hoe het verder zou lopen. Hij ging naar binnen en bekeek alles nauwkeurig. Het enige, wat hij nog nodig had, waren een paar dekens. Het was voorjaar en voorlopig kon hij daar wel zonder. Hij zocht wat droog gras en heidepollen bij elkaar en even later was zijn bed klaar. De grote juten zak, waarin hij zijn spullen had meegenomen kon hij wel als deken gebruiken. Buiten ging hij tegen de boom zitten en verviel weer in hetzelfde doemdenken, maar besepte al snel, dat hij toch echt in actie zou moeten komen.

Erik kwam overeind, pakte resoluut zijn fiets en reed dwars over de hei in de richting van de onderbreking in de bomerij. Bij de brug stond hij even in tweestrijd of hij linksaf of rechtsaf het kanaal zou volgen. Hij besloot tot het laatste want als hij linksaf ging kwam hij vroeg of laat weer in de buurt van zijn ouderlijk huis terecht en dat was op dit moment wel

het laatste wat hij wilde. Hij ging dus rechtsaf en wist bijna zeker, dat hij dan vroeg of laat bij een officiële grensovergang uit zou komen. Hij was daar nog nooit geweest maar veronderstelde dat het net zoiets was als bij hen op de Hasseberg. Er stond vast wel een café en wat huizen en misschien ook wel een paar winkels. Daar wilde hij zijn licht eens op gaan steken.

Het was nagenoeg windstil zodat het water geen enkele rimpel vertoonde. De weg was erg rul door de droogte van de laatste dagen. Erik reed daarom zo veel mogelijk aan de rechterkant van de weg. Daar was het zand wat minder uitgedroogd doordat de bomen wat schaduw gaven. Het was al laat in de middag. De zon scheen in de lengterichting over de weg en het kanaal zodat de jongen bijna verblind werd door de schittering in het water. Een koppel eenden vloog luid snaterend op uit het riet. Hierdoor ontstond er even wat beroering in het water. Een eindje verder streken ze weer neer. Telkens als Erik weer dichterbij kwam, herhaalde dit spelletje zich, totdat de vogels er genoeg van kregen en in een wijde boog over de hei wegvlogen. Erik volgde ze met zijn ogen en zag, dat ze op dezelfde plek weer neerstreken, als waar ze de eerste keer waren opgevlogen. Zo te zien was dat dus hun foerageerstek.

Even later stapte Erik af. Er kwam hem een grote kudde schapen tegemoet en hij wilde de dieren rustig laten passeren. Hierdoor werden zijn gedachten ook enigszins afgeleid van zijn problemen. De dieren werden bewaakt door een herder met een staf en twee honden die voortdurend heen en weer renden om te voorkomen, dat een van de schapen een eigen weg zou gaan volgen.

Hij ging midden op de weg staan, zodat de dieren aan weerskanten vrij konden passeren. Erik voelde de zachte wol

langs zijn benen strijken en rook de scherpe lucht van de beesten. Op dat moment besloot hij nooit schaapherder te zullen worden. Hij had trouwens nooit veel op gehad met koeien en schapen, ook al was hij dan een boerenzoon. Hij vond dieren leuk, maar op afstand. Hij kon wel genieten van een ree of een hert dat rustig liep te grazen of een konijn dat wegluchtte in zijn hol als het hem in de gaten kreeg en er gevaar dreigde.

Na een paar minuten was de kudde voorbij en besloot Erik een praatje met de herder aan te knopen. Door de trage manier van lopen had hij vanuit de verte de indruk gekregen, dat de man al op leeftijd moest zijn. Nu viel hem op, dat hij niet veel ouder kon zijn, dan een jaar of dertig. Hij droeg een groen jagershoedje, dat hem de nodige bescherming bood tegen de felle zon. Het veertje op de hoed bewoog even traag als het hoofd er onder. Ach, waarom zou je je ook druk maken. Je moest immers gewoon wachten tot de schapen voldoende gegeten hadden en de zon moe werd en weer onder ging.

‘Zo te horen hebt U de hele dag wel voldoende aanspraak,’ begon Erik.

De man spuugde een straal tabakssap opzij en veegde met de rug van zijn hand de mond af. Terwijl hij met beide handen op zijn staf leunde, kwam langzaam het antwoord.

‘Och, ze zijn net als vrouwen, de hele dag maar blaten en kletsen.’ Hij keek Erik met een glimlach aan. ‘Zo lang ze nog op de weg lopen valt het best mee, maar als ze eenmaal op de hei zijn, moet je ze goed in de gaten houden, want zodra ze de kans krijgen, gaan ze hun eigen weg.’

Erik keek naar de kudde, die langzaam verder trok. Plotse-ling hoorde hij een hoog, scherp fluitsignaal en vroeg zich af, waar dat vandaan kwam. Hij keek de herder aan, maar die stond nog steeds op zijn staf geleund en hield zijn kudde in

de gaten. Weer hoorde hij hetzelfde geluid en nu ontdekte hij, waar het vandaan kwam. De man perste zijn lippen stijf op elkaar en bijna onzichtbaar ontsnapte via een klein spleetje voor de tweede keer hetzelfde signaal. Prompt rende een van de honden naar de wallekant om een schaap te onderscheppen, dat te dicht bij het water was gekomen. Erik wist wel, dat een schaap prima kon zwemmen, maar dat het toch zou verdrinken omdat de wol zich vol zou zuigen met water. Hij stond verstoeld van de manier, waarop de hond het dier terug wist te drijven naar de kudde. Luid protesterend rende het dier terug naar de andere dieren.

‘Zie je nu wel, sommigen willen niet in de pas lopen en gaan hun eigen gang,’ ging de man verder, ‘vandaar, dat ik zo nu en dan de honden eropaf moet sturen.’

Erik voelde zich een beetje aangesproken, ofschoon de herder niet kon weten dat hij van huis was weggelopen omdat ook hij niet in de pas wilde lopen.

‘Ik vind dat wel heel knap, zoals U dat doet.’ Erik keek de herder bewonderend aan.

‘Dat is een kwestie van oefenen. Je moet alleen oppassen, dat je niet overdrijft, want voor je het weet fluit je ’s nachts nog in je slaap.’

Erik moest even glimlachen. Hij vroeg zich af, hoe zijn vrouw op zo’n signaal zou reageren. Zou ze schrikken en meteen rechtop in bed gaan zitten, of hem alleen maar een por in zijn zij geven om hem tot de orde te roepen, of floot ze dan ook even tussen haar lippen?

‘Droom jij ook wel eens?’ vroeg de herder. Zo te zien, was hij blij met de aanspraak. Logisch trouwens, want je zult maar de hele dag op deze eenzame heide moeten lopen. Erik kon de man geruststellen.

‘Ik slaap alleen en wordt normaal gesproken nooit wakker, dat vind ik zonde van mijn tijd. Een doodenkele keer praat ik hardop in mijn slaap. Dan moet ik mezelf wakker maken, omdat ik antwoord moet geven.’

De herder keek hem lachend aan en stapte over op een heel ander onderwerp.

‘Ben je op weg naar je vriendin, of naar de kroeg?’ vroeg hij met een grijns op zijn gezicht. Hij tilde even zijn hoedje op, maar zette hem meteen weer terug, alsof hij zijn haar even wilde laten luchten.

Erik moest even nadenken. Ja, waar was hij eigenlijk naar op weg. Een vriendin had hij niet en in een kroeg was hij nog maar een enkele keer geweest. Dat was al meer dan een jaar geleden. Toen was hij samen met Hendrik naar de jaarmarkt in Sellingen geweest.

‘Ik weet pas sinds kort, dat er twee soorten mensen zijn.’ was zijn antwoord. Daarbij doelde hij op goede en slechte, maar de herder dacht blijkbaar aan een andere indeling.

‘Jij hebt er anders wel de leeftijd voor om op vrijersvoeten te gaan,’ ging hij verder, ‘maar een café lijkt me daar niet de meest geschikte gelegenheid voor, want jonge meiden, die in een kroeg komen, zijn vaak niet de besten, maar, ja, voorlopig zijn er hier in de buurt geen kermissen waar je eens rond kunt kijken.’

Erik wilde vragen, wie er tijd en geld voor had om midden op de dag in een café te gaan zitten, maar realiseerde zich nog net op tijd, dat het zondag was en de mensen dus vrij waren. Behalve de herders dan; die moesten hun kudde in de gaten houden, maar konden zich troosten met de gedachte, dat hun collega’s in de tijd van Jezus ook al op zondag moesten werken, nee, sterker nog, zelfs op Eerste Kerstdag.

‘Geen van beiden.’ was zijn antwoord dan ook. ‘Het was zulk mooi weer, dat ik besloot een eindje te gaan fietsen.’

De man keek hem ongelovig aan, maar Erik had meteen zijn praatje klaar.

‘Ik wilde eigenlijk eens uitzoeken waarom dit kanaal zo kaarsrecht loopt. Misschien weet U daar meer van. Uiteindelijk loopt U hier dagelijks.’

De man keek hem aan, spuugde nu zijn pruim in zijn geheel in het zand en keek Erik onderzoekend aan.

‘Heb jij wel eens gehoord van het Traktaat van Meppen?’ Erik keek hem niet-begrijpend aan. Nee, daar had hij nog nooit van gehoord.

De herder ging met zijn rug tegen een boom staan en liet zich langzaam naar beneden zakken. Daarbij hield hij zijn staf stevig omklemd en verloor zijn kudde niet uit het oog. Omdat Erik geen haast had ging ook hij met zijn rug tegen een boom zitten. Terwijl ze zo op korte afstand tegenover elkaar zaten, begon de man te vertellen.

‘Vroeger had de grens hier een erg grillig verloop. Er woonden toen nog maar weinig mensen in dit veengebied.’

Erik glimlachte even, maar dat ontging zijn overbuurman. Hij kon zich niet voorstellen, dat hier vroeger nóg minder mensen hadden gewoond. De herder ging gewoon door.

‘De grens tussen Nederland en Duitsland werd toen bepaald door de stukken grond die de boeren in gebruik hadden. Sommige percelen hadden ze gekocht van de gemeente Westerwolde, maar andere van Landkreis Emsland, in Duitsland dus.’

Even klonk weer dat scherpe fluitje en wees de herder met zijn arm in de richting van een afgedwaald schaap. Meteen rende een van de honden in de aangewezen richting.

‘De afrastering van die landerijen was dan ook de grens tussen Nederland en Duitsland. Hierdoor ontstonden er nogal eens conflicten over welk stuk land van wie was.’

Het viel Erik op, dat de man niet alleen nogal veel moeilijke woorden gebruikte maar ook een enigszins zuidelijk accent had. Hoe kon iemand uit het zuiden van het land zo veel afweten van deze streek. Hij stond op het punt het de herder te vragen, toen die doorging met zijn verhaal.

‘Om voor eens en voor altijd een eind te maken aan deze voortdurende twisten besloten de hoge omes van Westerland aan deze kant en die van Emsland aan de andere kant de grens recht te trekken. Die overeenkomst werd het “Traktaat van Meppen” genoemd, omdat het in Meppen werd ondertekend.’

De man perste zijn lippen weer even samen en toen hij zag, dat de honden op de op de juiste manier reageerden, ging hij verder.

‘Het stamt nog uit 1824, maar geldt nog steeds, en dat zal altijd wel zo blijven.’

Nu wist Erik dus, dat een traktaat een soort officiële overeenkomst was. Meteen besloot hij het woord goed te onthouden, want het klonk toch wel geleerd. De man tegenover hem was nog niet uitgepraat.

‘Op zich was dit allemaal geen probleem, maar toen ze in Duitsland begonnen met het graven van dit kanaal hier, de Walchumer Schlot, werd het ineens anders. De Duitsers aan de overkant hadden het kanaal nodig om het water af te voeren, anders konden ze het veen niet afgraven.’

Erik begreep het volkomen. Op die manier kwamen sommige stukken land van Nederlandse boeren in Duitsland te liggen en omgekeerd. Hier en daar lagen daarom van die

eenvoudige bruggen over het kanaal. Vaak bestond zo'n brug uit niet veel meer dan een paar brede planken. Op die manier konden ze toch hun land bereiken.

De jongen stond er steeds weer versteld van, dat een eenvoudige schaapherder zo veel wist van de geschiedenis. Pas veel later zou hij ontdekken hoe dat kwam.

Na een korte stilte ging de herder over op een ander onderwerp. Hij vertelde, dat de oudere schapen binnenkort zouden worden geschoren en dat de jongere dieren, die nog weinig wol hadden moesten worden gewassen om hun luizen en teken kwijt te raken.

Kon de herder gedachten lezen, of stond het op zijn voorhoofd geschreven, Erik wist het niet, maar prompt vroeg de man of hij daarbij wilde helpen. Heel even dacht hij er over het aanbod af te slaan; hij rook nog steeds de scherpe schapenlucht, maar van de andere kant was het nog niet eens zo'n slecht aanbod. Stel, dat hij geen ander werk kon vinden, dan was dit nog altijd beter dan niets. Hij beloofde de man erover na te zullen denken en stond op. Ook de herder kwam nu overeen. Erik bedankte hem vriendelijk voor de uitleg en met een vriendelijke groet namen ze afscheid. Na een laatste armzwaai vervolgde ieder zijn weg.

Met de fiets aan de hand liep hij verder. Het gesprek met de schaapherder had zo veel indruk op hem gemaakt, dat hij vergat op te stappen. Hij wist nu, waarom deze grensweg zo kaarsrecht liep, maar vroeg zich meteen af hoe lang hij zou zijn. Hij had wel eens gehoord, dat de afstand van de grenspost bij hen op de Hasseberg tot aan die in Barnflair wel vijftien kilometer was. Nu hij wat meer van het ontstaan van deze streek wist, kreeg hij er ook wat meer belangstelling voor. Erik wist, dat deze weg eigenlijk alleen maar werd gebruikt

door turfgravers en boeren die hier het land bewerkten. Zo hier en daar zag hij in de verte een boerderij, de meesten omgeven door hoge bomen. Voor de rest alleen maar heidevelden en hier en daar wat boekweit of rogge. Op sommige plaatsen zag hij percelen pas gestoken turf die in rechthoeken in de zon lagen te drogen en verderop stonden grote stapels turf die al droog waren en op transport wachtten. Intussen was de kudde verder getrokken en zo nu en dan hoorde hij het scherpe fluitje van de schaapherder.

Toen hij na een poosje achterom keek, zag hij, dat de schapen de zandweg verlieten en de hei op gingen. Dat verbaasde hem, want daar was bijna niets te eten voor de dieren, maar al snel begreep hij de bedoeling. Daar was de bovenste laag veen al afgegraven en vermengd met het onderliggende zand. Hier en daar groeide al wat gras en onkruid. Om die grond wat vruchtbaarder te maken liet de herder zijn schapen er een tijdje rondlopen. Ook al waren de schapenkeuteltjes maar klein, alle beetjes helpen. Iets verder zag Erik de bloesem van de aardappelvelden fel afsteken tegen het donker van de heide. Op andere plaatsen stond de boekweit in bloei en dat gaf het landschap een wit-roze kleur. Over een paar maanden zou alles er heel anders uit zien, want dan waren de aardappelen en het graan geoogst en zou de heide beginnen te bloeien. Zo wilde Erik nog niet denken; hij was veel te druk bezig met zijn toekomst. Hij wist nog steeds niet wat hij wilde gaan doen, maar schaapherder was wel het laatste wat hij zou kiezen. Daar zat maar weinig spanning in en vroeg of laat ging je natuurlijk 's nachts blaten in je slaap.

Hij stapte weer op zijn fiets en een half uur later ging de zandweg over in een sintelweg, dus min of meer verhard. Hier ging het fietsen een stuk gemakkelijker. Zo te zien, kwam hij